

Olèhé mancal sepéḍah disepud. Daya-daya tekan omah cèt ijo duwèké Kirja, kancané ḍèk ana ing SPMA biyèn. Marga lintangé sumunar, Kirja bisa dadi kepala LP 3. Marga Supirah, ḍèwèké ora bisa nerusaké sekolah kaya Kirja. Dina-dina sekolah dianggo sir-siran baé. Nganti nunggak rong taun. Wong tuwané bosen nragadi, banjur ora dikirim duit kanggo urip ana kuṭa. Ḍèwèké metu saka sekolah jalaran rupa-rupa. Marga pancèn aras-arasen ngḍep buku. Marga aras-arasen ninggal kalumrahan saben malem minggu. Marga ora bisa mbayar sekolah lan, sing wigati ḍéwé, marga durung nganti ḍèwèké ngerti ambaning jagad, keselak keḍisikan Supirah ana isiné. Kepeksa ḍèwèké kudu ngḍepi pak Umar sing yèn mendelik mripaté sasat ngenciki idep lan yèn mecucu nganti irungé ditalib lambéné sing njebèr.

‘Dadi wong lanang aja mung bisa gawé anak! Nyambut gawéa! Dadi makelar karcis, dadi matrus! Dadi kuli setasiyun, apa luru uṭis! Kabèh kuwi pagawéan. Sapa kuwat, yèn saben dina kudu ngingoni anakmu, bojomu lan kowé ḍéwé! Ajaa kowé umuk yèn arep dadi sinder, ora bakal Supirah dak-wènèhaké kowé.’

Rembugé maratuwané sing peḍes kaya ngono kuwi wis bisa ditaḍahi ing sadina-dinané, sarana diréwangi mbug lan micak abanḍa ndableg wareg. Sing baku kanggoné ḍèwèké, Supirah isih tresna banget marang ḍèwèké. Yèn dirasa ora ana wanita bisa nandḍingi Supirah. Sabar lan wicaksana. Nanging sajaké sabar lan wicaksanané sisihané iku nganggo wates. Bareng anaké wis telu, Supirah wiwit bosen meruhi kahanané sing lanang. Supirah wiwit krasa yèn ḍèwèké iku wong ayu sing siyal, wong ayu sing ora kasinungan pulung becik. Saupama ḍèwèké ora éntuk Wagianta, ayak baé ḍèwèké bisa dadi ibu camat. Bisa dadi ibu ḍirèktur. Malah bisa uga, saupama ḍèwèké ndèrèk pak-liké urip ing Jakarta, bisa uga dadi ibu menteri, ibu jéndral, lsp. Banjur ing dina-dina candaké ḍèwèké wiwit tiru-tiru bapakné. Bojoné wiwit didoli ulat. Bareng disangat Wagianta wiwit ketara wedi, olèhé adol ulat diimbuhi nganggo adol lambé peḍes:

‘Jaré wong lanang iku pengayoman, mas. Nanging piyé olèhmu bisa dadi pengayoman yèn kowé ḍéwé isih njaluk diayomi maratuwa? Pa ra isin

ta, mas? Ingatasé kowé kuwi wong lanang, nganti panganmu dijuju wong liya?”

Iya wiwit kahanané Supirah kaya ngono iku Wagianta banjur éling yèn dèwèké duwé sipat lanang kang kudu manggul tanggung jawab gedé. Dèwèké kepéngin cekel gawé kang metoni misil. Nanging apa sing bisa ditindakaké? Macul dèwèké ora godag. Ngejibaké keahlian, dèwèké mung bisa gawé layang katresnan tumrap kenya. Ngejibaké ijazah, dèwèké mung ngantongi ijazah SMP swasta. Kantor ngendi sing bisa nampa dèwèké sarana sangu ijazah saka sekolahan partikular iku? Nalaré Wagianta jibeg. Pepet. Luwih-luwih bareng dèk wingi sisihané nangis ana kamar, nangisi anaké sing nomer loro.

‘Suk mbèn wis Riyaya. Apa kowé ra duwé utek?’ ngono wangsulané sisihané canṭas bantas lan kejem. Pancèn swara kaya ngono iku kejem banget tumrap Wagianta. Awit durung tau Wagianta nampani pisuhan kang kasar saka sisihané.

‘Sabar ta, bu! sarèhné awaké dèwé isih kaya ngéné . . .’

‘Aku ora apa-apa. Jarit gantung-kepuh ya bèn. Tapi anakmu iki piyé? Coba gagasen! Kabèh bocah isiné omah iki paḍa salin penganggo. Anaké yu Pitri wis dicukupi bapakné, isih nampa manèh saka embahné. Balik Bunamat?’

‘Engko mbahné rak iya mikir?’ Wagianta ngrai gedèg.

‘Wingi bapak wis kanḍa, bocah-bocahé dèwé ora arep disanḍangi. Bosen jaréné. Saben dina kudu mikir pangané. Saben dina kudu mikir sekolahé. Katik saben taun kudu mikir sanḍangané. Mangka putuné sing liya-liya durung tau dislikuri. Pancèn sing kebangeten bapakné Mamat. Olèhé ora idèp isin.’

Sepédah iku dipancal terus, luwih cepet. Sajatiné dèwèké wis isin yèn kudu teka manèh menyang omahé kancané iku. Awit wis kekerepen dèwèké mrono. Lan saben mulih saka kono mesthi disangoni. Nganti bojoné Kirja tansah pasang ulat peteng janji weruh ketébangé Wagianta. Malah wis tau Wagianta rumangsa diusir cara alus déning garwané kepala LP-3 iku:

‘Nuwun sèwu, dik. Menika jam ngaso kanggénipun mas Kir. Yèn penjenengan rantos mengké kedangon. Langkung saé bénjing-énjing kémawon wonten kantor. Yèn badé wonten kaperluan, saged dipunétang cara dines.’

Sawisé kanḍa kaya ngono bojoné Kirja iku mlebu omah terus ora bali-bali manèh. Banjur keprungu swarané sing canṭas. Sanadyan swara iku kanggo abdiné, nanging sajaké ditujokaké kanggo Wagianta:

'Bola-bali kowé dak-tuturi ya, Dar. Yèn meḍayoh aja yah méné iki, wayahé wong maḍang. Engko munḍak dikira aku ra isa ngingoni kowé. Aku ngerti kowé tuman krasan. Marga angger sowan pak Sindu balimu ajeg disangoni, rak iya ta? Dadi wong ki mbok aja seneng njagakaké pawèhé liyan.'

Oooh, yèn kèlingan kuwi kabèh. Wagianta kaya-kaya nibakaké ipat-ipat ora bakal ngidak omahé Kirja. Nanging bareng ḍèwèké kèlingan nasibé anaké sing telu iku? Méndah kepriyé nalangsané yèn sésuk kuwi usumé kancané paḍa nyandang nganggo apik, usumé putuné pak Umar paḍa teka kanti manganggo sarwa gumebyar, banjur mung anaké ḍéwé sing kepeksa singidan paturon jalaran sandangané ora ganti.

'Ing ngarepé Kirja mengko aku arep nangis. Aku arep njaluk gawéan sakecandaké, waton baliku mengko disangoni sandangan kanggo anakku,' ngono batiné Wagianta sadalan-dalan. Ora kétang mengko ḍèwèké dikon ngangsu jeḍing, dikon mbabadi suket ing petamanan, apa dikon nguras kakus, arep ditemah. Waton kanggo Riyaya sésuk iku anaké bisa salin panganggo, bisa campur kancané lan bisa mèlu ngèsemi dina Riyaya kang dadi pangarep-arepé umat Islam lan dadi peṭingané kabèh bocah cilik.

Nanging sanadyan tékadé saka ngomah wis kepleng, arep nangisi kancané sing becik bebudéné iku, bareng ḍèwèké wis manyuk ing ngarepé omah cèt ijo iku atiné grag-greg. Sumawang ing angen-angéné rupa lan wujudé wanita sing tau nglarani atiné. Sumawang ing angen-angéné polatané bu Kirja olèhé precang-precing kaya wong kebelet ngising angger weruh tekané Wagianta. Sumriwing ing kupingé kepriyé panyembiré wanita iku marang ḍèwèké sewulan kepungkur. Rada sawetara menit Wagianta mandeg ing ngarep gapurané omah cèt ijo iku. Bareng wis ana keplenging tékad, kandelung karep, Wagianta banjur nuntun sepéḍahé digawa mlebu menyang platarané omah cèt ijo iku. Omah iku tutupan. Wagianta uluk salam. Nanging nganti lambéné amba, lawang iku pang-gah tutupan. Kupingé dijèrèng, nanging babar pisan ḍèwèké ora krungu mingseding sikil jumangkah apa klesiking lambé obah.

'Madosi sinten, pak?' — ana pitakon saka iringan omah.

'Pak Kirja menapa wonten?'

'Oh, pak kepala ingkang rumiyin? Kalih minggu kapengker pindhah ḍa-teng Madiun.'

'Lajeng dalem menika?' — pitakoné Wagianta nglokro lan kumrung-sung.

'Dipundalemi pak Kurmin, kepala énggal. Tiyang menika dalem ḍinas.'

'Beciké aku dak sambat wong sing durung dak-tepungi iki. Kiraku

luwih utama lan ora bakal ngaḍepi wong nyembir-nyembir lan adol ulat peteng,' ngono étungané Wagianta. Sarana étungan iku ḍèwèké banjur kanda marang tukang keboné dalem iku:

'Menapa kula saged pinanggih pak Kurmin?'

'Tindak Magelang,' wangsulané wong lanang iku cepet.

Kaya njerit-njerita Wagianta mikir lelakóné dina iku. Tiwas adoh-adoh ditempuh sarana sepédah. Tiwas ḍèwèké ngaḍepi ulat peteng saka maratuwané, jalaran nyilih sepédah iki mau. Jebul bareng tekan panggonan sing dituju, ketemu suwung. Méndah kepriyé uniné maratuwané mengko yèn lungané dina iki ora nemu asil apa-apa. Mangka wis kaḍung disilahi alat kanggo mlaku adoh.

Durung yèn ngaḍepi tangisé anaké sing takon panganggoné. Awit ḍèk mangkat mau ésuk, ḍèwèké pamitan arep nggolèkaké sandangané kanggo Riyaya sésuk. Bojoné sing ḍèk mau ngiringaké lungané kanthi kebak pengarep-arep:

'Muga-muga usahamu asil, mas, bèn ora banget-banget nalangsaku mikir bocah-bocah!' — pisan iki mengko mesthi bakal nangis lan nguḍamana manèh yèn tekané ora monḍong welingané anaké, sandangan telung pangadeg.

Saka pepeting nalaré, ḍasar ing sadalan-dalan Wagianta ketemu wong ibut tata-tata ngaḍepi tekané wulan suci iku, ḍèwèké banjur ketemu nékadé. Tinimbang ditangisi anaké, pisan gawé ditékadi gègèr karo maratuwa. Toh upama ḍèwèké bali wutuh, iya meksa digremengi. Aluwung mesisan sepédah iku didol. Karuwan olèhé arep ngaḍepi. Diajara déning wong tuwané Supirah arep ditemah, waton anaké ora kecuwan, waton sisihané ora kegelan. Nanging menyang endi olèhé arep ngedol sepédah iku? Sésuk wis dina Riyaya. Kaṭik saiki wis soré, pasar sepédah mesthiné wis tutup. Didol menyang pedésan sapa sing arep nuku sepédah ana sungapaning wulan Lebaran iki?

Ḍèk mangkaté mau sepédah digenjot sakatogé. Bareng baliné, olèhé méḍal ketara alon banget, jalaran uteké ora kanggo nyetir tenaga kanggo mancak sepédah, nanging kanggo mikir menyang endi olèhé arep ngedol sepédah iku. Puputing pikiran ora ana dalan liya kejaba kudu urusan karo pak Itok, nyilih ḍuwit anakan diwènèhi kapercayan sepédah. Bareng kèlingan pak Itok, olèhé méḍal disepud. Ḍèwèké kepéngin tekan omahé pak Itok sadurungé asar. Dadi ḍèwèké bisa bali manèh menyang kuta sing iki mengko bakal kliwatan perlu nukokaké klambi anak-anaké. Tekan omahé pak Itok wis mèh surup. Éwa semono ditékadi baé. Ḍèwèké mlebu terus bablas baé ketemu pak Itok.

'Endi sepédahé?' pitakoné wong bungik iku kemaki karo ngilirik su-

jana marang mantuné pak Umar sing ora gableg pegawéan maton iki. Wagianta ngeteraké pak Itok menyang panggonan panyèlèhé sepédah. Pak Itok rada gragapan bareng weruh sepédah Simplex duwèké pak Umar iku. Wis suwé dèwèké ngesir sepédah iku, nanging pak Umar wis tau blaka ora arep ngedol barang tinggalané seduluré sing wis ora ana kuwi. Ndadak saiki mantuné mara arep utang duwit sarana paseksèn sepédah sing dipéngini. Pak Itok yakin yèn mantuné pak Umar iki diutangi duwit sepuluh èwu, mesthi ora bisa mbalèkaké. Lan sepédah iki bakal klakon dadi duwèké sarana rega murah.

‘Kowé butuh duwit pira, lé?’ pitakoné pak Itok ngaya.

‘Kalih dasa,’ wangsulané Wagianta kumendel.

‘Ayo mlebu ngomah sik. Ora pantes étung butuh ana latar.’

Wong loro iku runtung-runtung mlebu ngomah kaya patrapé sedulur kang ketembèn pejuk.

‘Aku jané welas karo kowé kuwi. Anak akèh ora nyambut gawé. Mangka sésuk wis ariyaya, mesthiné kowé butuh kanggo sandangané anak-anakmu, rak iya ta?’

‘Leres, mak-dé.’

‘Ning ya aja akèh-akèh lèhmu njuk duwit. Engko nèk ora isa mbalèkaké kepiyé? Rong puluh èwu ki jajanané sèwu sedinané. Pa kowé kuwat?’

‘Niku urusan kula, mak-dé. Samang boten sisah tumut mikiraké. Nèk kula boten kiyat nyaur barangé samang jabel, rampung ta.’

‘Sepuluh waé ya?’

Wagianta ngerti glagaté pak Itok sajaké ngiler banget weruh sepédahé maratuwané iku. Mula dèwèké niyat ngentol. Pikirané, yèn dèwèké ora bisa mbalèkaké, ateges sepédah iku ora sapira ruginé, marga ing pasaran bisa payu telung puluh mungguh.

Pokoké kula neði kalih dasa, mak-dé.’

‘Wis ta, lima-las baé. Jajanané mengko diwènèhi miring, satus sèket sedina. Nanging nèk seminggu kowé ora bisa mbalèkaké, ateges sepédahmu ilang, piyé?’

Wagianta wis mèh manjuk nalika saka njaba ana wong uluk salam. Wong loro iku nolèh. Wagianta kagèt bareng dideleng jebul Isbandi, seduluré ipé karo mitra tanggané.

‘Byuh, sedina muput lèhku nggolèki, ñik. Bul ketemu ing kéné. Pama aku ora apil sepédahé bapak mana, ayaké durung isa ketemu,’ ngono Isbandi kanḍa karo mapan lungguh.

‘Kadingarèn menus iki sumèh,’ ngono batiné Wagianta. Banjur sing kawetu:

‘Ana apa, ñik?’

‘Ana tamu saka Majakerta.’

Wagianta kagèt banget bareng dikandani yèn ana tamu saka kuṭa kelairané. Mangka wiwit dèwèké disuwak kirimané lan banjur lepas sekolahé nganti dèwèké rabi lan duwé anak telu, niyaté pancèn wis emoh ngancik tanah kelairané. Dèwèké rumangsa dikipataké déning kula-wargané. Mula arepa dikaya-ngapa dèwèké emoh nggepok sénggol wong atuwané. Nanging bareng saiki dèwèké dlong kebuntel nalar kerépotan butuh, ana kabar yèn ana tamu saka Majakerta. Kaya wong sekarat dite-kani malaékating panguripan, Wagianta ngadeg nyat mawa polatan sumunar. Tanpa kakèhan tembung dèwèké banjur mak kluyur metu terus bablas marani sepédahé.

‘Lhoo . . . lho . . . étungé piyé, Giek?’ pitakoné pak Itok ngaya ngemu rasa cuwa.

‘Pun boten ènten étungan,’ wangsulané Wagianta karo wiwit nyéngklak sepédah.

Ngaya olèhé mancal pédal. Daya-daya kepéngin énggal nemoni sapa tamuné saka Majakerta iku. Nitik Isbandi ketara sumèh marang dèwèké, tamuné Wagianta iku mesti akèh olèhé nggawa olèh-olèh.

Temenan. Lagi baé Wagianta mlebu pekarangané omah, ing ngarep lawang maratuwané wis mapag karo ngguya-ngguyu. Maratuwané wadon, sing ora pati sugih gunem, nanging yèn kaḍung muni-muni nglu-wihi wong tengah pasar, uga mèlu-mèlu mapag.

‘Byuh, sedina muput masmu lan aḍimu nggolèki kowé lho, lé. Pa ra ketemu Is?’ pitakoné maratuwa lanang.

‘Tesi wonten wingking. Èh . . . sinten tamuné, pak?’

‘Bapakmu kaliyan. Iki mau isih nggiring putu-putuné menyang kuṭa. Bojomu sing ndèrèkaké.’

Nganti ora bisa ngampet wetuning eluhé, Wagianta nampani kabu-ngahan sing tanpa upama iku. Bungah jalaran maratuwané sing saben dina nganggep dèwèké kaya déné kéré munggah mbalé, saiki ketara ngrengkuh dèwèké ngluwihi anak bupati. Bungah, jalaran wong tuwané gelem ngurusi dèwèké lan nglacak dèwèké nganti tekan padésan ing pucuking gunung iki. Lan luwih saka iku bungahing atiné, awit anak-anaké sésuk mesti sida mèlu riyayan.

Kabungahané Wagianta ditekani wong tuwané, bisa nyirep pegeling atiné marang wong tuwa loro iku. Luwih-luwih bareng dèwèké klakon dirangkul lan ditangisi déning ibuné. Banjur ndeleng ora mung anak-anaké baé sing disandangi déning wong tuwané. Bojoné iya pamèr yèn dèwèké ditukokaké sandangan lan giwang kalung. Kanggo dèwèké dèwé ana bagéyané sing ngluwihi étungan. Nganti Wagianta krasa kuwowogen

nampani pawèhé wong tuwa.

‘Aku krungu saka Kirja yèn kowé urip kesrakat ana kéné,’ ngono kan-
ḍané bapakné sawisé kangen-kangenan.

‘Kirja?’ pitakoné Wagianta kagèt.

‘He-eh. Jaréné ḍèwèké kancamu sekolah. Saiki dadi sinder ana Madiun.’

‘Apa ḍèwèké menyang Majakerta?’

‘He-eh. Aku disangoni dikon ngénḍangi kowé. Karo kanḍa blaka suta
yèn kirimanku marang kowé saben wulan ḍèk isih paḍa sekolah kaé di-
sebrot ḍèwèké. Malah tanḍa tanganmu dipalsu. Mauné aku mèh nesu
lan arep dak-tuntut. Nanging bareng ḍèwèké duwé kesanggupan bakal
ngangkat kowé karebèn bisa nyambut gawé, aku iya banjur mupus.
Mbokmenawa lelakonmu pancèn kudu kaya ngono. Malah Kirja banjur
ngaḍoptasi aku diangkat dadi wong tuwané kanggo gantiné wong tu-
wané sing wis swargi.’

‘Layak ḍèwèké tau njaluk tulung aku, nulisaké layang kanggo wong tu-
wané lan kanḍa yèn kiriman saka wong tuwa wis ditampa!’ wangsulané
Wagianta karo angluh.

‘Ḍèwèké meling supaya kowé teka menyang Madiun sawisé Riyaya iki.’

Wagianta mantuk sumringah, kaya sumringahé dina sésuk bakal te-
kané Ariyadi.

Esmiet

(in: Mekar Sari no. 16, October 1974).